

S. KUZNETS KHNUE

Founder:

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue, 9-A, Kharkiv, 61166, Ukraine
<http://www.hneu.edu.ua/>

Received on: 4th of September, 2018
Accepted on: 20th of September, 2018

© Liudmyla Kozarezenko, 2018

Liudmyla Kozarezenko, Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance, Kyiv National Trade-Economic University, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Liudmyla Kozarezenko (Ukraine)

BASES OF PUBLIC FINANCIAL REGULATION OF HUMAN DEVELOPMENT

Abstract

In conditions of modern economic transformations, an in-depth understanding of the essence of the state financial regulation of human potential in the system of ensuring socio-economic development of the country is important. It is important to use a holistic architecture of financial regulation of the economy, further development of provisions on institutional mechanisms of financial provision of human development, which purposefully applied by state institutions. The proper level of validity of the priority directions of the state financial policy for the human development will contribute to the effectiveness of structural changes in the economy and social sphere. It is proved that the system of state financial regulation of human development needs constant improvement taking into account progressive methods, adaptation to internal and external economic factors in conditions of institutional transformations of the economy. Based on the study of the theoretical foundations of the state financial regulation of human development, its essence is disclosed as an integral part of social development, which involves the use of a set of norms, rules, methods, forms, mechanisms and instruments of financial architecture, in order to provide conditions for improving the quality of the institutional environment of the model of economic growth and an increase in the level of human development in the conditions of strengthening the influence of integration processes on macroeconomic dynamics that will promote the increase of the effective structural changes in the economy and social sphere.

Keywords

public finances, financial regulation, financial policy, human development

JEL Classification

H11, H50, G38

Л.В. Козарезенко (Україна)

ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Анотація

В умовах сучасних економічних перетворень, важливим є поглиблене розуміння сутності державного фінансового регулювання людського потенціалу в системі забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Вагомим є використання цілісної архітектури фінансового регулювання економіки, подальший розвиток положень щодо інституційних механізмів фінансового забезпечення людського розвитку, які цілеспрямовано застосовуються державними інститутами. Належний рівень обґрунтованості пріоритетних напрямів державної фінансової політики людського розвитку сприятиме результативності структурних змін в економіці та соціальній сфері. Доведено, що система державного фінансового регулювання людського розвитку потребує постійного удосконалення з урахуванням адаптації до внутрішнього та зовнішнього економічного середовища в умовах інституційних перетворень економіки. На основі дослідження теоретичних засад державного фінансового регулювання людського розвитку розкрито його сутність в якості складової суспільного розвитку, що передбачає використання сукупності норм, правил, методів, форм, механізмів, інструментів та важелів фінансової архітектури з метою забезпечення умов для покращення якості інституційного середовища моделі економічного зростання та підвищення рівня людського розвитку в умовах посилення впливу інтеграційних процесів на макроекономічну динаміку, що сприятиме підвищенню дієвості структурних перетворень в економіці та соціальній сфері.

Ключові слова

державні фінанси, фінансове регулювання, фінансова політика, людський розвиток

Класифікація JEL

H11, H50, G38

ВСТУП

Динамічні перетворення економічної моделі країни потребують застосування виваженого підходу до визначення раціональних методів фінансового регулювання галузей суспільного виробництва. Саме тому фінансова складова людського розвитку має забезпечувати поетапне підвищення рівня та якості життя населення, сприяти удосконаленню інституційної структури соціальної сфери, зростанню рівня продуктивності праці, підвищенню частки випуску наукоємної та високотехнологічної продукції у валовому внутрішньому продукті. Враховуючи це, важливим є реалізація системної та збалансованої державної політики у сфері фінансового забезпечення людського розвитку, з використанням комплексу бюджетних, податкових, кредитних, страхових інструментів. Актуальним є адаптивне удосконалення інституційних засад фінансового регулювання людського розвитку, в тому числі щодо освіти, науки, охорони здоров'я, соціальної сфери, ринку праці.

1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Питання людського розвитку активно досліджувалось вже наприкінці ХХ ст., однак визнання людського розвитку як суттєвого чинника економічного зростання прямо чи опосередковано можна простежити у працях вчених-економістів починаючи з XVII ст. Внесок у теоретико-методологічні аспекти формування системи фінансового регулювання людського розвитку здійснено зарубіжними та вітчизняними науковцями та практиками. Зарубіжні вчені, а саме: Кемпбелл [4], Хікс [9], Лукас [18], Махлуп [19], Манків, Ромер, Вейл [20], Мехротра [23], Мерфі, Шлейфер, Вішні [24] досліджували ефективність впливу видатків на державному на приватному рівнях на складові людського розвитку, а Попов [29], Сен [31], Уїлер [42], Стігліц [35], Колесов [12] вивчали залежність темпів соціально-економічного розвитку від ефективності фінансового регулювання та фінансового забезпечення освіти, охорони здоров'я та інших сфер економіки.

Праці вітчизняних вчених, а саме: Чугунова [5], Лібанової [17], Стефанишин [34], Бобух [2], Боголіб [3], Тарангул [36], Геєця [8], Поспелової [30], Тулай [39], Петрушенко [27], Глущенко [10], Котіної [13] присвячені дослідженню процесу фінансового регулювання окремих складових людського розвитку, а саме освіти, охорони здоров'я та оцінці впливу ефективності механізму фінансового забезпечення та фінансового регулювання на рівень людського розвитку. Разом з тим, у вищевказаних працях зарубіжних та вітчизняних вчених відсутні цілісне представлення історичних передумов, систематизація теоретичних положень та узагальнення принципів формування системи державного фінансового регулювання людського розвитку, що і визначило мету статті.

2. МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення теоретичних та практичних питань розвитку системи фінансового регулювання людського розвитку як складової економічного зростання.

3. РЕЗУЛЬТАТИ

В науковій статті обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку системи фінансового регулювання людського розвитку, а саме справедливості, комплексності, сприяння розвитку, єдності, ефективності, стабільності, цілеспрямованості та пріоритетності. Також виокремлено ключові функції державного фінансового регулювання людського розвитку – соціальну, контролюючу, регулюючу та стимулюючу. Наведено та обґрунтовано сукупність динамічних характеристик, що визначають рівень людського розвитку.

Перші спроби дати економічну оцінку особистості належать представникам класичної економічної

теорії. Зокрема, Петті [28] зазначав, що кожна людина володіє запасом гуманітарного капіталу, який виявляється у рівні освіти, стані здоров'я тощо, а країна може втрачати цей капітал унаслідок скорочення чисельності населення через війни, втрату високоосвічених людей, які працевлаштовані інших країнах тощо.

Сміт [32] вважав людину не лише джерелом, а і частиною національного багатства держави. До основного капіталу країни вчений одним із перших, нарівні з засобами праці та землею, запропонував віднести запас знань, умінь, навиків, досвід працівників та стан здоров'я. На думку Сміта, продуктивність праці, а отже, економічний розвиток, безпосередньо залежать від підвищення рівня освіченості працівників, поліпшення їхніх професійних навиків, стану здоров'я.

Погляди Сміта поділяв Рікардо [1], який вважав, що якісні характеристики населення (рівень освіти, стан здоров'я) впливають на прискорення темпів економічного зростання в країні, і чим вони вищі, тим швидшими темпами держава нарощує економічний потенціал.

Розвиток капіталістичного виробництва зумовив прискорення темпів економічного зростання та накопичення багатства. Водночас посилилася нерівність у його розподілі, тому загострилася проблема взаємозв'язку економічного та людського розвитку.

Одним із перших на початку ХХ ст. дослідив економічний ефект людського розвитку Маршалл [21]. Вчений надавав вагомого значення тим процесам, які в результаті призводять до покращення якісних характеристик населення, а накопичення національного багатства безпосередньо пов'язував із рівнем розвитку людини, освіченістю та станом здоров'я населення. На переконання Маршалла, накопичення багатства є лише засобом підтримання життя людини, задоволення її потреб і відтворення фізичних сил та розумових здібностей. Самій же людині вчений відводив ключову роль, адже вважав її головним джерелом виробництва національного багатства.

На початку ХХ ст. відбувається переоцінка ролі та значення людського розвитку в соціально-економічному розвитку країни.

У 30 рр. ХХ ст. людський розвиток як важливий чинник економічного зростання виокремлював Кейнс [11], з тих часів стало відомо, що платоспроможний попит в сучасній економіці розглядається як вагомий чинник економічного розвитку, що в кінцевому підсумку поступово, але повільно дає змогу підвищувати рівень та стандарти життя людей. Інвестиції в розвиток людського капіталу є ефективними – це важлива складова економічного зростання.

Схожі висновки про вирішальне значення людини в економічному розвитку країни впливають із концепції Мюрдала [25]. Згідно з його дослідженнями, через фінансову неспроможність оплатити навчання, рівень освіти та продуктивності праці бідного й неосвіченого населення, змушеного працювати тривалий час у сільському господарстві та неформальному секторі економіки, є надзвичайно низьким. Це пояснює незначну віддачу від інвестицій у фізичний капітал.

Починаючи із середини 50 рр. ХХ ст. посилюється увага до розвитку людини як чинника економічного зростання. Нарівні із працею, землею, капіталом, складові людського розвитку вводяться до макроекономічних моделей, а розрахунки підтверджують припущення класиків про його значення у соціально-економічному розвитку країн.

Представником концептуального напрямку у вивченні людського розвитку є Солоу [33], в удосконаленій моделі якого, поряд зі збільшенням чисельності зайнятих і рівнем інвестицій, враховується фактор технічного прогресу. Під останнім автор розуміє не лише зростання фондоозброєності праці, а й підвищення її ефективності, що безпосередньо залежить від рівня освіти, кваліфікації та стану здоров'я працівників.

Денісон [6] наводить результати аналізу темпів економічного зростання у США та країнах Західної Європи (1929–1970 рр.). У його моделі, серед більш як двадцять незалежних змінних, п'ята частина стосувалася фактору праці, включно з рівнем освіти найманих працівників.

Кузнець [15] вивчав витрати на підготовку робочої сили разом із витратами на освіту в моделях економічного зростання як змінну величину, що впливає на обсяг валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Розвиток освіти і розширення мережі середніх та вищих навчальних закладів прямо залежать від темпів економічного зростання.

Отже, поряд із такими загально визнаними чинниками економічного зростання, як заощадження, інвестиції провідні світові вчені підтвердили вагоме значення рівня людського розвитку.

Вважається, що концептуально економічна наука поступово прийшла до категорії «людський розвиток» через категорію «людський капітал». Автори останньої зосередилися на вивченні норм віддачі капіталовкладень у людину, визначенні економічного ефекту від вдосконалення якісних характеристик окремого індивіда та населення країни в цілому.

Теорія «інвестицій в людину» – перша в системі поглядів на економічну цінність людини, її прибічниками є Туроу [38], та інші дослідники, які обстоювали кейнсіанські позиції. Предметом досліджень в межах цієї концепції була як внутрішня структура «людського капіталу», так і особливі процеси його формування й розвитку.

У цілому, до 50 рр. ХХ ст., головною метою розвитку, що використовувалася при розробленні соціально-економічної політики держав, було економічне зростання. До даного періоду економісти зосереджували увагу на компонентах людського капіталу, які орієнтуються на підтримку та розвиток передусім тих здібностей людини, що використовуються в процесі праці та, відповідно, сприяють зростанню макроекономічних показників. Також вважалося, що досягнення економічного зростання автоматично призводить до прогресу в розвитку людини та всього суспільства, а збільшення сукупного обсягу виробництва скорочує масштаби бідності та підвищує рівень суспільного добробуту. Механізм впливу реалізовувався наступним чином: виробництво породжує доходи, а більші доходи, в свою чергу, підвищують матеріальний та економічний добробут.

Усвідомлення того, що економічне зростання не є синонімом людського розвитку, приходило із посиленням соціально-економічної нестабільності та підвищенням рівня бідності населення у світі. До того ж практика країн, які розвивалися, засвідчила, що рівень життя населення може погіршуватися навіть при активному нарощуванні обсягів виробництва. В таких країнах спостерігалися швидкі темпи економічного зростання, але при цьому зберігалися соціальна нерівність, неповна зайнятість населення і тотальна бідність. Водночас деякі держави змогли досягти позитивних зрушень навіть за порівняно невисоких доходів. Варто зазначити, що відбувалося це лише в тих небагатьох країнах, уряди яких цілеспрямовано здійснювали заходи для зменшення нерівності, а також активно реалізовували програми у сфері освіти та охорони здоров'я.

Досвід 60 рр. минулого століття показав, що без втілення широкомасштабних соціальних програм неможливо досягти суттєвого покращення якості життя, розв'язати соціально-демографічні проблеми, створити продуктивну систему зайнятості та скоротити масштаби бідності. Враховуючи ці обставини, вже на початку 1970 рр. увага вчених зміщується у сферу взаємодії економічного та людського розвитку, зосереджується на проблемі справедливого розподілу доходів і благ, посиленні ролі суспільного сектору. «Концепція перерозподілу за рахунок зростання» стала першою науково обґрунтованою спробою урядів забезпечити добробут, особливо вразливих верств населення, за рахунок швидкого нарощування працемісткого виробництва, а отже, зростання ВВП, заробітної плати та доходів. Все це мало відбуватися на тлі масштабної державної підтримки соціальної сфери, але без зменшення доходів та активів найбільш забезпечених верств населення. Наступним кроком у спробах урядів поєднати економічний та людський розвиток є «концепція базових потреб», в якій головна роль у наданні населенню елементарних засобів

для існування, послуг з охорони здоров'я, освіти відводилася державі. Тобто поступово відбувалося усвідомлення важливості людського розвитку та необхідності стимулювання його зростання на державному рівні. На жаль, ані «концепція перерозподілу за рахунок зростання», ані «концепція базових потреб» поширення в господарській практиці країн не набули. Остаточо взаємозв'язок між економічним зростанням та людським розвитком не був з'ясований.

На початку 80 рр. XX ст. у багатьох країнах світу спостерігалось уповільнення темпів економічного зростання та структурна криза. В результаті перебудови, що почалася після боргової кризи 1982 р., уряди на перший план у політиці розвитку знову вивели скорочення державного боргу, подолання економічного спаду та зниження насамперед соціальних витрат. Політика стабілізації призвела в підсумку не лише до економічного уповільнення, а й загалом до економічного спаду. Результатів перебудови зазнали передусім люди із невисокими доходами, а нерівність в країнах та бідність поглиблювалися. На політику структурної перебудови відреагувала ООН, опублікувавши революційну працю «Розвиток з людським обличчям», в якій автори, не відкидаючи важливості структурних перетворень, закликали Міжнародний валютний фонд та Світовий банк приділяти більше уваги людському розвитку, проблемі збільшення соціальних стандартів та задоволення базових соціальних потреб на державному рівні.

Сучасна концепція людського розвитку остаточно утвердилася наприкінці 1980 рр. Вважається, що на її формування значний вплив справили теоретичні розробки Сена [31], який у 1989 р. опублікував працю «Розвиток як поширення можливостей», де використано так званий «підхід з точки зору можливостей». Автор розглядав розвиток насамперед як розширення можливостей людини, а не лише як процес накопичення матеріальних чи економічних благ. На думку вченого, метою суспільного розвитку є не постійне нарощування обсягів виробництва, а створення можливостей для розширення вибору людей. Основне положення роботи полягало в тому, що людина – не засіб, а головна ціль економічного розвитку. Сам людський розвиток розглядався як процес надання людині ширшого вибору.

Остаточного вигляду концепція людського розвитку набула в 1990 р., коли ПРООН уперше оприлюднено «Доповідь про стан людського розвитку в світі». Концепція людського розвитку як особлива теоретична система й орієнтована на практику державного управління методологія виходить із визнання неможливості звести суспільний прогрес лише до зростання грошових доходів чи примноження багатства. Її головний принцип полягає в тому, що економіка існує для розвитку людей, а не навпаки. За будь-яких, навіть найвищих, темпів економічного зростання прогрес у суспільстві неможливий, якщо передусім не реалізовані важливі для людини можливості: прожити довге та здорове життя, набувати, оновлювати і поглиблювати знання, мати доступ до засобів забезпечення належного рівня життя.

Узагальнення теоретичного матеріалу дало змогу дійти висновку, що усвідомлення ролі людини в розвитку країни відбулося в три етапи: від припущень про наявність в людини потенціалу, що може впливати на соціально-економічний розвиток країни (кінець XVII – кінець XIX ст.) та початку усвідомлення ролі та значення людини в соціально-економічному розвитку (початок XX ст. – 90 рр. XX ст.), до формування та утвердження концепції людського розвитку як основного вектору внутрішньої та зовнішньої політики як розвинутих держав, так і країн з невисоким рівнем соціально-економічного розвитку в кінці XX – на початку XXI ст.

В цілому проблема людського розвитку є пріоритетним стратегічним завданням держави. Його виконання має бути відповідним чином забезпечено, оскільки рівень людського розвитку визначає ступінь розвитку країни. Щодо людського розвитку, то він лише частково являє собою набір якостей, даних людині при її народженні, більшою мірою формуючись та розвиваючись в процесі життєдіяльності. Це важливо, оскільки умови, в яких людина проживає, і визначають рівень людського розвитку. Тому можливою мірою та критерієм для оцінювання соціально-економічної політики держави є можливість забезпечувати і реалізовувати умови для людського розвитку.

Найчастіше категорія потенціалу охоплює наявні в суб'єкта ресурси, оптимальну структуру та вміння раціонально використовувати їх для досягнення окресленої мети. Водночас людський розвиток у

вітчизняних наукових джерелах [17, 2, 3, 8, 10, 13] найчастіше розглядається як надбання кожної нації, оскільки саме він (людський розвиток), а не ресурси й не технології та матеріальні цінності, є головним рушієм економічного зростання. Вплив людського розвитку на процес економічного зростання відбувається через людські ресурси (чисельність працівників, кваліфікацію, менеджмент і вартість робочої сили) та ресурс знань (сукупність наукової, технічної та іншої інформації). Нівелювати дію людського розвитку на економічне зростання можуть несприятливі економічні та соціальні чинники, а також відсутність засобів для вдосконалення і реалізації людських ресурсів та ресурсів знань.

В чинній редакції Стратегії «Європа – 2020» [7] багато пунктів пов'язані саме з людським розвитком (Таблиця 1).

Концепція людського розвитку є ключовою для досягнення визначеної ЄС мети створення економіки знань, інформаційного суспільства, підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Таблиця 1. Цілі стратегії «Європа – 2020», пов'язані з людським розвитком

Джерело: Складено автором на основі джерела [7].

Розумне зростання (Smart Growth)		Інклюзивне зростання (Inclusive Growth)	
Інновації	Освіта	Зайнятість та кваліфікація	Боротьба з бідністю
Європейська ключова ініціатива «Інноваційний союз» для покращання рамок умов та доступу до фінансування НДДКР, інновацій з метою посилення інноваційних ланцюгів та прискорення інвестування в ЄС	Європейська ключова ініціатива для вдосконалення функціонування систем освіти та підвищення міжнародної привабливості європейської вищої освіти	Європейська ключова ініціатива «Порядок денний для створення нових робочих місць та кваліфікації» для модернізації ринків праці шляхом підвищення мобільності трудових ресурсів та розвитку навиків, що сприяють успішному працевлаштуванню	Європейська ключова ініціатива «Європейська платформа по боротьбі з бідністю» для соціального та територіального згуртування, для людей, що проживають в бідності чи виключені з життя суспільства, аби вони жили достойно і були активними членами суспільства

Формування сучасної ефективної системи людського розвитку є актуальною проблемою для всіх найбільш розвинутих країн світу. Але, як зазначає Мау [22], пошук оптимальної моделі людського розвитку повинен враховувати накопичений досвід мінімальною мірою, адже ефективних систем, що відповідають сучасним викликам, не існує. Більше того, на думку автора, країна, яка зможе сформувати сучасну ефективну модель людського розвитку, отримає суттєву перевагу в постіндустріальному світі.

В сучасних розвинутих країнах складові людського розвитку являють собою зону взаємодії не лише соціальних, але і фіскальних, інвестиційних та політичних чинників. Для людського розвитку необхідно розв'язати такі проблеми: по-перше, знайти можливість виділити додаткові бюджетні ресурси на підтримку працівників пріоритетних сфер економічної діяльності та груп населення, по-друге, здійснити структурні реформи в цих сферах економічної діяльності. Ці два кроки невіддільні один від одного, адже збільшення обсягів фінансування без структурних реформ може створити ризики та призвести до негативних наслідків. За умов глобалізації та інтеграції в ЄС, коли затребуваним є транснаціональне партнерство держави та бізнесу, регулювання людського розвитку залишається прерогативою держави, але єдина система оцінки реалізації Стратегії не може застосовуватися в усіх країнах через різні рівні їх соціально-економічного розвитку.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, людський розвиток – це знання, кваліфікація, навика та інші якості, якими володіють індивіди і що є важливими для господарської діяльності [26]. Світовий банк тлумачить людський розвиток як сукупність знань, професійних якостей, досвіду, якими володіють індивіди і які роблять людину «економічно продуктивною», а людський розвиток може бути прискорений за рахунок капіталовкладень в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку [37]. Вже зазначалося, що ООН розглядає людський розвиток як процес забезпечення людей ширшим вибором. Принципово такий вибір може бути нескінченним та змінюватися з часом. Однак головними аспектами людського розвитку є можливість прожити довге та здорове життя, набути знань та мати доступ до ресурсів, необхідних для належного рівня життя. За відсутності цих трьох складових людина не матиме доступу до інших можливостей.

Державні інвестиції в людський розвиток зменшують бідність і нерівність, а подолання нерівності в доступі до основних соціальних послуг, насамперед до освіти, сприяє скороченню бідності й подолання економічних диспропорцій. Країни, які через низькі доходи на одну особу або з інших причин не можуть дозволити собі інвестувати в людський розвиток, потрапляють до «замкнутого кола бідності».

Людський розвиток є однією з оціночних та прогнозних характеристик суспільства чи певної країни, інструментом оцінки її соціально-економічного становища. Наявність певного рівня людського розвитку в країні не означає того, наскільки повно він буде реалізований, адже не лише для формування, а й для людського розвитку потрібні умови, що можуть бути як сприятливими, так і несприятливими. Серед відповідних умов виокремлюються насамперед фінансові ресурси, які дають змогу людині ефективно діяти в суспільстві.

Порівняльне дослідження якості життя населення в Україні та країнах ЄС, показало, що величина ВВП на душу населення визначає як тривалість життя так і рівень освіти особи [16]. Низький рівень добробуту громадян України є перешкодою для досягнення середнього рівня показників рівня людського розвитку країн ЄС (щодо освіти та тривалості життя) та в цілому показника Індексу людського розвитку, які мають країни ЄС з високим рівнем соціально-економічного розвитку.

Розглянемо фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, що є важливими складовими людського розвитку. Динаміку фінансування складових людського розвитку в Україні та країнах-членах ЄС наведено в Таблиці 2.

Таблиця 2. Фінансування складових людського розвитку в 2016 році, відсоток загальних видатків бюджету, (%) в розрахунку на особу (тис. євро)

Джерело: Складено автором на основі джерела [40].

Країна	Освіта		Охорона здоров'я		Соціальний захист	
	%	тис. євро	%	тис. євро	%	тис. євро
Україна	19.1	1.11	11.0	0.42	26.4	1.60
ЄС - 28	10.2	6.85	15.0	2.09	40.4	6.78
Бельгія	11.4	8.23	14.7	3.69	36.2	8.95
Болгарія	9.7	2.71	13.0	0.94	31.9	1.76
Чехія	12.2	5.03	18.0	1.08	31.1	2.29
Данія	12.8	9.67	15.6	4.66	43.8	12.73
Німеччина	9.7	8.04	16.3	3.55	42.4	8.97
Естонія	14.7	4.43	13.5	0.86	31.0	1.70
Греція	8.8	4.48	9.3	1.59	40.2	4.52
Іспанія	9.1	6.69	13.7	2.01	39.6	4.77
Франція	9.6	7.37	14.3	3.47	43.1	9.63
Хорватія	9.8	3.90	13.9	0.72	32.5	1.79
Кіпр	11.8	9.52	5.5	1.49	25.0	3.94
Латвія	15.8	3.99	10.2	0.58	30.7	1.65
Литва	15.5	4.04	15.9	0.61	33.0	1.68
Угорщина	10.3	4.25	10.0	0.75	31.2	1.81
Нідерланди	11.7	8.59	17.4	4.21	36.5	10.67
Австрія	9.5	9.45	15.1	3.85	41.2	9.55
Польща	12.5	4.64	11.0	0.63	38.2	1.83
Португалія	12.0	5.30	12.1	1.57	35.7	4.02
Румунія	8.6	2.07	11.5	0.66	32.7	1.85
Словенія	11.9	6.78	13.2	1.51	36.2	3.63
Словацьчина	9.9	4.26	4.5	0.97	48.1	1.68
Фінляндія	11.0	7.72	14.3	3.04	43.8	9.69
Швеція	12.7	8.57	13.6	3.92	41.1	11.18
Великобританія	11.8	7.91	17.3	3.45	37.5	8.93
Норвегія	11.2	10.42	17.1	7.05	39.6	16.09

Аналіз обсягу видатків зведеного бюджету на фінансування людського розвитку в Україні та взятих для порівняльного аналізу країнах-членах ЄС свідчить, що дана частка видатків Зведеного бюджету України в 2016 році становила 19.1%, що є найбільшим показником серед взятих для порівняння країнах-членах ЄС тоді як показник видатків на особу є найнижчим.

Вважаємо, що фінансове регулювання людського розвитку, як процес впливу на рівень його розвитку за допомогою фінансових інструментів на основі комплексного підходу та з урахуванням динамічності екзогенних та ендогенних змін є невід'ємною умовою досягнення кількісних та якісних перетворень в країні та створення умов для економічного зростання.

Державне фінансове регулювання людського розвитку передбачає використання методів, інструментів та важелів фінансової політики з метою забезпечення умов для покращення якісного рівня інституційного середовища моделі економічного зростання та підвищення рівня людського розвитку в умовах посилення впливу інтеграційних процесів на макроекономічну динаміку, що сприятиме підвищенню дієвості структурних перетворень в економіці та соціальній сфері і є важливою складовою суспільного розвитку.

Цілями державного фінансового регулювання людського розвитку є підвищення рівня життя населення шляхом покращення якості освіти, збільшення тривалості життя, зростання рівня добробуту населення, що відображається у збільшенні показника Індексу людського розвитку та стабільних темпах соціально-економічному розвитку. Принципами державного фінансового регулювання людського розвитку пропонуємо розглядати наступні:

- справедливості – досягнення максимально можливої рівності в розподілі умов економічної діяльності, доходів, соціальних благ, рівня якості життя;
- комплексності – розвиток системи фінансового регулювання людського розвитку на засадах пропорційності та узгодженості з метою посилення зв'язку усіх елементів та підсистем, погодження всіх складових інструментарію державного фінансового регулювання людського розвитку;
- сприяння розвитку – створення умов для максимально можливого рівня людського розвитку у відповідних умовах економічного середовища;
- єдності (системності) – взаємоузгодження всіх напрямів діяльності об'єкта для усунення протиріч між ними з метою організації злагодженої діяльності в інтересах ефективного функціонування системи державного фінансового регулювання людського розвитку;
- ефективності – забезпечення досягнення оптимального результату за наявного рівня розвитку соціально-економічного середовища;
- стабільності – здатність системи функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі;
- цілеспрямованості – здатність до реалізації стратегічних завдань через досягнення оперативних та тактичних цілей;
- пріоритетності – визнання людського розвитку в якості стратегічної цілі стратегії і тактики державного управління.

Виходячи з вищезазначеного, ключовими функціями державного фінансового регулювання людського розвитку нами визначено наступні:

- соціальна, що передбачає забезпечення всіх верств населення рівним доступом до суспільних благ і послуг;
- стимулююча – через вплив за допомогою стимулів прямої та непрямої дії на формування умов для стабільного розвитку складових людського розвитку в країні;
- контролююча, що полягає у забезпеченні контролю за справедливістю розподілу та дотриманням прав доступу до суспільних благ і послуг;
- регулююча, що реалізується шляхом впливу на об'єкт, задля усунення або пристосування до факторів, що впливають на його поведінку.

Структурно-функціональна модель державного фінансового регулювання людського розвитку має ґрунтуватися на інтеграції складових фіскальної політики у сфері доходів, видатків, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу з урахуванням інституційної трансформації соціально-економічної системи країни, динамічних перетворень ендогенного та екзогенного середовища.

Вважаємо, що подальше вдосконалення механізму фінансового забезпечення людського розвитку має здійснюватися з урахуванням динаміки зміни параметрів макроекономічного середовища, змін інституційного середовища економіки та досвіду країн із розвинутою та трансформаційною економікою, який доцільно адаптувати та застосовувати у умовах українського економічного середовища. Це надасть можливості посилити результативність виконання державою завдань і функцій в частині забезпечення збалансованого функціонування галузей соціальної сфери та підвищення рівня добробуту населення [14].

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретико-методологічних положень дозволило визначити людський розвиток вагомим чинником економічного зростання, при чому більш значущим, ніж інші суспільні інститути, адже вдосконалення політичних інститутів відбувається після того, як країна долає бідність завдяки ефективній економічній політиці. Саме тому темпи економічного зростання у країнах з високим рівнем людського розвитку в середньому є суттєво вищими, ніж в країнах з його невисоким рівнем.

Досвід державного регулювання людського розвитку країн з високими темпами економічного зростання свідчить про збільшення обсягів фінансування із бюджету сфери освіти та охорони здоров'я. Достатньо високою є частка приватних видатків на складові людського розвитку. Україна за показниками фінансування людського розвитку, насамперед видатків бюджету на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення на душу населення країна має значний розрив із європейськими країнами.

В умовах економічних перетворень доцільним є підвищення результативності державної фінансової політики людського розвитку. Враховуючи це, нами обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку системи фінансового регулювання людського потенціалу, а саме справедливості, комплексності, сприяння розвитку, єдності, ефективності, стабільності, цілеспрямованості та пріоритетності. Також нами виокремлено ключові функції державного фінансового регулювання людського розвитку – соціальну, контролюючу, регулюючу та стимулюючу.

Процеси формування державної фінансової політики мають бути спрямованими на створення базових інституційних передумов для підвищення рівня людського розвитку, можливостей його повноцінної реалізації. Ступінь людського розвитку залежить від стану сукупності його динамічних характеристик, в тому числі у сфері охорони здоров'я, освіти і науки, культури, доходів населення і рівномірності їх розподілу. Диференціація підходів до фінансового регулювання сталого людського розвитку, в тому числі в частині поєднання державних та ринкових методів і форм, обумовлена особливостями економічної моделі розвитку країни. Посилення дієвості фінансового регулювання людського розвитку зумовлено динамікою суспільних змін і потребує виділення достатнього обсягу коштів для фінансування галузей соціальної сфери та удосконалення її інфраструктури.

Напрямами подальшого дослідження є питання, пов'язані з удосконаленням підходів до інституційної модернізації системи фінансового регулювання людського розвитку та обґрунтуванням пріоритетних напрямів розвитку системи фінансового регулювання людського потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Blauh, M. (2001). *Економічна теорія в ретроспективі [Ekonomiczna teoriia v retrospektyvi]* (670 p.). In I. Dziuby (Eds.). K.: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy».
2. Bobukh, I. (2014). Тенденції параметрів формування людського потенціалу України у міжнародному контексті [Tendenciyi parametriv formuvannya lyudskogo potencialu Ukrainy u mizhnarodnomu konteksti]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 3, 334-341. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_3_44
3. Bogolib, T. (2015). Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності [Byudzhetna polityka yak instrument makroekonomichnoyi stabilnosti]. *Ekonomiczny chasopys-XXI: naukovyi zhurnal*, 3-4(1), 84-87.
4. Campbell, J. Y. (2016). Restoring Rational Choice: The Challenge of Consumer Financial Regulation. *American Economic Review, American Economic Association*, 106(5), 1-30. <https://doi.org/10.3386/w22025>
5. Chugunov, I., & Kozarezenko, L. (2017). Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу [Derzhavne finansove reguliuvannya rozvytku lyudskogo potencialu]. *Visnyk KNTEU*, 3, 116-132. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2017_3_11
6. Denison, E. F. (1962). *The Sources of Economic Growth in the United States and Alternative Before Us*. (297 p.). N. Y.: Committee for Economic Development.
7. European Commission Communication: Europe 2020. *A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. Retrieved from <http://www.europeanpaymentscouncil.eu>.
8. Geets, V. (2009). *Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Suspil'stvo, derzhava, ekonomika: fenomenologiya vzaemodiyi ta rozvyt'ku]*. (864 p.). Kyiv: In-t ekon. ta prognosuv. NAN Ukrainy.
9. Hicks, N. (1980). Economic Growth and Human Resources. *Staff Working Paper. No. 408*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/178991468739490287/Economic-growth-and-human-resources>
10. Hlushchenko, O. V. (2016). Добробут як імператив суспільного розвитку України [Dobrobut yak imperatyv suspilnoho rozvytku Ukrainy]. *Ekonomiczny chasopys-XXI*, 156(1-2), 31-36. Retrieved from <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/handle/123456789/13929>
11. Kejns, Dzh. M. (2007). *Общая теория занятости, процента и денег. [Obshhaja teoriya zanjatosti, procenta i deneg]* (960 p.). M.: JeKSMO.
12. Kolesov, V. (2008). *Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса [Chelovecheskoe razvitie: novoe izmerenie socialno-jekonomicheskogo progressa]* (636 p.). Moscow: Prava cheloveka.
13. Kotina, H. M., Stepura, M. M., & Rudyk, N. V. (2018). Вимір ефективності в системі управління державними фінансами: світовий досвід та імплементація в Україні [Vymir efektyvnosti v systemi upravlinnia derzhavnymu finansamy: svitovy dosvid ta implementatsiia v Ukraini]. *Ekonomika rozvytku*, 2(86), 49-61.
14. Kozarezenko, L. V. (2016). *Фінансова політика розвитку людського потенціалу [Finansova polityka rozvytku lyudskogo potencialu]* (412 p.). Kyiv: Center for Educational Literature.
15. Kuznets, S. S. (1965). *Toward a Theory of Economic Growth: Selected Essays* (1–81). W.W. Norton, New York.
16. Kuzym, M. O., & Horbatov, V. M. (2005). *Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС [Yakist zhyttia naselennia ta konkurentospromozhnist Ukrainy ta krain YeS]* (164 p.). Kh.: «INZhEK».
17. Libanova, E. M. (2014). Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність [Nerivnist v ukrainskomu suspilstvi: vytoky ta suchasnist]. *Ekonomika Ukrainy*, 3, 4-19. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_3_2
18. Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
19. Machlup, F. (1984). *The Economics of Information and Human Capital* (644 p.). Princeton, N. J.: Princeton University Press,
20. Mankiw, G. N., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437. <https://doi.org/10.2307/2118477>
21. Marshall, A. (1993). *Принципы политической экономии [Principy politicheskoy ekonomii]* (415 p.). M.: Progress.
22. May, V. (2012). Человеческий капитал: вызовы для России [Chelovecheskij kapital: vyzovy dlja Rossii]. *Voprosy ekonomiki*, 7, 114-132.
23. Mehrotra, S., & Jolly, R. (1997). *Development with a Human Face: Experiences in Social Achievement and Economic Growth* (512 p.). Oxford: University Press Oxford.
24. Murphy, K., Shleifer, A., & Vishny, R. (1991). The Allocation of Talent: Implications for Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 503-530. Retrieved from <https://scholar.harvard.edu/shleifer/publications/allocation-talent-implications-growth>
25. Myrdal, G. (1970). Some Comments on the Treatment of the Problems of the Inadequate Statistics of South Asia Countries in Asian Drama: A Reply to the Comment By Ely. *Journal of Economic Literature*, 8, 52-53.
26. Organizational economic office and development. Retrieved from <http://www.oecd.org/development>
27. Petrushenko, Yu. (2013). *Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад: концептуальні засади та практичний інструментарій [Finansove zabezpechennia socialno-ekonomichnogo rozvytku terytorialnykh gromad: konceptualni zasady ta praktychnyi instrumentariy]* (351 p.). Sumy: University Book.
28. Petti, V. (1940). *Экономические и статистические работы [Jekonomicheskie i statisticheskie raboty]* (82 p.). M.: Socjekizdat.
29. Попов, V. (2011). *Стратегии экономического развития [Strategii jekonomicheskogo razvitija]* (336 p.). Moscow: Vysshaja shkola jekonomiki.
30. Pospelova, T. (2011). *Механізми державного управління людським розвитком в Україні [Mehanizmy derzhavnogo upravlinnya lyudskym rozvytkom v Ukraini]* (350 p.). Donetsk: Noulidzh.
31. Sen, A. (1989). Development as Capability Expansion. *Journal of Development Planning*, 19, 41-58.
32. Smit, A. (2007). *Исследование о природе и причинах богатства народов [Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov]* (957 p.). In V. S. Afanas'ev (Eds.) M.: Jeksmo.
33. Solow, R. M. (1957). Technical Change and the Aggregate Production Function. *Review of Economics and Statistics*, 39, 312-320.
34. Stefanyshyn, O. (2006). *Людський потенціал економіки України [Lyudskyy potencial ekonomiky Ukrainy]* (316 p.). Lviv: Vydavnychj centr LNU im. Ivana Franka.
35. Stiglic, Dzh. E. (2011). *Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса [Krutoe pike: Amerika i*

- novyy jekonomicheskij porjadok posle globalnogo krizisa]* (512 p.). M.: Jeksmo.
36. Tarangul, L. (2012). *Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України [Byudzhetna pidtry`mka ta podatkovye sty`tulyuvannya nacional`noyi ekonomiky` Ukrainy]* (532 p.). Irpin` : Feniks.
 37. The World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
 38. Thurow, L. (1970). *Investment in Human Capital* (198 p.). Belmont.
 39. Tulai, O. (2016). *Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність [Derzhavni finansy i staliy liudskiy rozvytok: konceptualni dominanty ta dialektychna yednist]* (416 p.). Ternopil: TNEU.
 40. United Nations (2018). *Доклад о целях в области устойчивого развития [Doklad o tseliakh v oblasti ustoichyvoho rozvytyia]*. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2018/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2018-RU.pdf>
 41. Verkhovna Rada of Ukraine. Ukrainian legislation (2003). *Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності [Pro zasady derzhavnoyi regulyatornoyi polityky u sferi gospodars`koyi diyalnosti]*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>
 42. Wheeler, D. (1980). Human resource development and economic growth in developing countries : a simultaneous model. *Staff working paper No. 407*. Washington, D.C.: The World Bank. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/550501468739792067/Human-resource-development-and-economic-growth-in-developing-countries-a-simultaneous-model>